

Сидоренко В.В. Мовленнєва техніка як культуротворчий компонент акмелінгвістичної майстерності вчителя української мови і літератури / В.В. Сидоренко / materiály IX mezinárodní vědecko-prakt. konf. «Aktuální vymoženosti vědy – 2013» (27 června – 05 červenců 2013 r.). – Díl 10. Pedagogika. Tělovýchova a sport: Praha. Publishing House «Education and Science» s.r.o. – S. 9-12.

Педагогічні науки/4. Стратегічні напрями реформування системи освіти

Кандидат філологічних наук, доцент Сидоренко Вікторія Вікторівна

Мовленнєва техніка як культуротворчий компонент акмелінгвістичної майстерності вчителя української мови і літератури

Учителю кожної спеціальності важливо усвідомлювати особливості предмета свого професійного мовлення [4, с. 26]. Проте найбільш уважним до нього має бути вчитель української мови і літератури. В умовах оновленої мовно-літературної парадигми вчитель української мови і літератури має стати митцем слова, інтелектуально розвиненою людиною, зразком та еталоном правильного, змістового, естетичного мовлення, мірилом мовно-мовленнєвої краси, що впливає на формування мовно-мисленнєвої культури підростаючого покоління. Недаремно Н.Д. Бабич [2, с. 25] підтримання інтересу до самої мови називає ознакою педагогічного обдарування вчителя-словесника, філолога: «...для вчителя важливо бездоганно знати рідну мову – рідну для нього та тих дітей, яких він навчає. Рідне слово в його устах повинно бути досконалим і усвідомленим, щоб лилося з уст органічно і невимушено, щоб несло інтелектуальний та естетичний заряд». Досягти акмелінгвістичної майстерності вчителю-словеснику неможливо без свідомої **любви до мови як соціального феномену, високої лінгвістичної свідомості педагога**, самокритичного аналізу власного мовлення в урочній і позаурочній діяльності, постійної потреби шліфувати індивідуальний мовний стиль.

Мовленнєва техніка або *техніка мовлення* виступає обов'язковим культуротворчим компонентом (крім емоційної культури, лінгводидактичного мислення, мовно-мовленнєвої компетентності, творчої комунікативно-мовленнєвої активності тощо) акмелінгвістичної майстерності вчителя

української мови і літератури, інструментом його виховного впливу на суб'єктів професійно-педагогічної взаємодії. Цей складник зовнішньої техніки включає сукупність умінь і навичок учителя-словесника, зокрема володіння правильним діафрагмально-реберним диханням, артикуляційною вимовою, чіткою дикцією, засобами логічної виразності, інтонацією, силою голосу, індивідуальним тембром, оптимальним для певної ситуації спілкування темпоритмом та ін., за допомогою яких здійснюється вербальна професійно-педагогічна взаємодія педагога з усіма учасниками комунікативного дискурсу, забезпечується сприятлива емоційно-психологічна атмосфера навчання, гуманістична спрямованість розвитку школярів.

Виразна передача задуму художнього твору, певних емоційних переживань, ставлення автора і своє власне потребує від учителя української мови і літератури досконалого володіння **прийомами мовленнєвої техніки**, що включає мимічні і пантомімічні навички, майстерне послуговування власним голосовим апаратом, навичками фонаційного дихання, правильною артикуляцією, чіткою дикцією, оптимальним темпом і ритмом тощо, які дозволяють ефективно організовувати навчально-виховний процес.

Головною ознакою сформованості мовленнєвої техніки вчителя української мови і літератури є **володіння голосом**. Бідність звуковисотного діапазону мовлення вчителя української мови і літератури призводить до нівелювання звукової палітри, ослаблення педагогічного впливу на суб'єктів професійно-педагогічної взаємодії. На майстерному володінні інтонаційними відтінками слова, постановці голосу наголошував А.С. Макаренко [5, с. 261]: «Я зробився справжнім майстром тільки тоді, коли навчився говорити «іди сюди» із 15-20 відтінками, коли навчився давати 20 нюансів у постановці обличчя, фігури, голосу. І тоді я не боявся, що хтось до мене не підійде або не відчує того, що треба». Майстерність зовнішньої передачі у художній формі внутрішніх переживань також ґрунтовно простежував К.С. Станіславський [7, с. 64]: «Для того щоб відтворювати найтонше і часто підсвідоме життя, необхідно володіти винятково чуйним та

блискуче розробленим голосовим і тілесним апаратом. Голос і тіло повинні з величезною чуйністю і безпосередністю, миттєво й точно передавати найтонші, майже невлітні внутрішні відчуття».

За твердженням дослідників, голос є єдиним інструментом, за допомогою якого вчитель-словесник спілкується з учнями (А.Й. Капська), знаряддям праці педагога, «озвученою тілесною сутністю особистості» (Ю.П. Азаров), виразним засобом професійної діяльності вчителя (О.І. Савостьянов). Як важливий засіб звукової виразності голос дозволяє передавати найдрібніші смислові відтінки, створювати потрібну емоційно-настрійову палітру уроку, сприйняття учнями художнього тексту, полегшувати опанування навчального матеріалу. Він несе інформацію про індивідуальні особливості вчителя української мови і літератури, його емоційно-психологічний стан, інтелектуальний та соціокультурний рівень. Аналізуючи фактори педагогічного мистецтва, Ю.П. Азаров [1, с. 61] констатує, що 50 % учнів засвоюють навчальний матеріал за рахунок сили і виразності голосу педагога, більше 30 % – міміки і пантоміміки й тільки 7-10 % – розгорнутого змісту програми чи теми заняття. Майстерним вважається рухливий голос широкого діапазону, у якому досконало скоординована робота таких компонентів голосотворення, як органи дихання, гортань, резонаторні порожнини, а також гнучкий, підвладний волі вчителя, загартований від надмірного напруження і навантаження, виносливий, спроможний точно передавати думки і почуття. Дослідники, зокрема Н.Д. Бабич, Л.А. Введенська, О.І. Савостьянов, Поуль Л. Сопер та ін., виділяють основні якості професійного мовленнєвого голосу вчителя: достатня сила звуку, що повинен бути чутним у будь-якій аудиторії, навіть за відсутності технічних засобів підсилення; посил звуку, тобто його здатність досягати потрібної тоніки, долітати до кожного слухача; рухливість, гнучкість голосу, звуковий діапазон, який дозволяє передати думки у всій повноті і різноманітності відтінків у змінному інтонаційно-методичному малюнку усного мовлення; тембр мовлення. Варто звернути увагу, що монотонний, безбарвний, нерозвинутий, рівний голос звучить в інтервалі всього-на-всього 3-4 тонів.

Отже, майстерне мовлення вчителя – це передусім мовлення, що звучить [8, с. 71]. У словесника-майстра **мовлення** має бути *темброво та інтонаційно гнучким і багатим, емоційно-насиченим і образним*.

Н.Д. Бабич [2, с. 8], досліджуючи значення голосу в розвитку мовно-мовленнєвої майстерності вчителя-словесника, дає слушні рекомендації: «Говорити мусить природно, володіючи силою і тембровими особливостями власного голосу, не неволячи його, не наслідуючи когось, наприклад, видатного актора чи улюбленого власного вчителя». Недоліки звучання голосу педагога Н.П. Вербова, О.М. Головіна та В.В. Урнова [3, с. 130-131] об'єднали в певні групи, простежуючи причини їх виникнення: 1) однотонність мовлення, що пов'язано з невмінням розрізняти висотні зміни голосу та послуговуватися ними, природною тембральною бідністю; 2) в'ялість, переривчастість голосу, причиною яких може бути нетреноване дихання, в'ялість голосових зв'язок; 3) неспроможність змінювати висоту звучання, що спричинено невмінням користуватися середнім регістром, віковими особливостями; 4) відсутність сили голосу, зумовлене нетренованим диханням; 5) хвороби голосового апарату.

Отже, досконала мовленнєва техніка, зокрема розвинуте мовленнєве дихання, вихований голос, чітка дикція тощо, надає живому слову вчителя української мови і літератури яскравої інтонаційної виразності, уможлиблює передачу найдрібніших відтінків думки і почуттів, віддзеркалює рівень педагогічної майстерності в його акмелінгвістичному прояві.

Література

1. Азаров Ю.П. Тайны педагогического мастерства : учеб. пособ. [Текст] / Юрий Павлович Азаров. – М.: Моск. псих.-соц. ин-т; Воронеж: НПО «МОДЭК», 2004. – 432 с.
2. Бабич Н.Д. Навчи мене, вчителю, розмовляти [Текст] / Надія Денисівна Бабич. – К.: Знання, 1992. – 48 с.
3. Вербовая Н.П. Искусство речи : уч. пособ. для театр. уч. завед. [Текст] / Надежда Петровна Вербовая, Олимпиада Михайловна Головина, Вера Васильевна Урнова. – изд. 2-е, доп. – М.: Искусство, 1977. – 303 с.
4. Десяева Н.Д. Культура речи педагога : уч. пособ. для студ. высш. пед. учеб. заведений [Текст] / Наталья Дмитриевна Десяева, Татьяна Алексеевна Лебедева, Лариса Владимировна Ассуирова. – М.: Академия, 2003. – 192 с.
5. Макаренко А.С. Педагогические сочинения: В 8-ми т. Т.4 / Сост.: М.Д. Виноградова, А.А. Фролов. – М.: Педагогика, 1984. – 400 с.

6. Сидоренко В.В. Розвиток педагогічної майстерності вчителя української мови і літератури в системі післядипломної освіти : монографія / Вікторія Вікторівна Сидоренко. – Донецьк: Каштан, 2012. – 492 с.

7. Станиславский К.С. Собр. Соч. в 9-ти т. Т. 2. Работа актёра над собой. Ч. 1. Работа над собой в творческом процессе переживания. Дневник ученика / Константин Сергеевич Станиславский. – М.: Искусство, 1989. – 511 с.

8. Чихаев В.П. Речевое мастерство пропагандиста [Текст] / Владимир Павлович Чихаев. – М.: Моск. рабочий, 1987. – 141 с.